

Zitten in onderlinge verbondenheid: september 2019

Over Zazen Wasan: Ode aan Zazen

Door Elsbeth Wolf.

De tekst begint met een korte typering van Hakuin, wiens Ode aan Zazen deze maand de basistekst is, waarna de Nederlandse vertaling van het gedicht volgt. Dan stip ik het perspectief van de Ode aan Zazen aan, geef de samenvatting van Shibayama weer en ga tenslotte in op de betekenis van Zazen Wasan.

Hakuin en verlichting

Voor september heb ik een tekst gekozen van Hakuin (1685-1768). De *Ode aan zazen* gaat niet alleen over zit-zitten. Feitelijk gaat hij nog meer over de diepere betekenis van zen die universeel is. Hakuin was een groot hervormer. Hij leefde in een tijd dat zen plichtmatig en gezapig was geworden. Als kind had Hakuin een existentiële angst ontwikkeld voor de vuurhellen als gevolg van een expressieve beschrijving van de hel door de plaatselijke priester tijdens een tempelbezoek. Zijn fantasie was zo levendig, dat, toen hij dezelfde avond voor het naar bed gaan in het bad zat, zijn neus over de rand stak en het houtvuur zag branden, hij het in wanhoop uitgilde. Zijn moeder troostte hem en verzekerde dat KwanYin hem altijd te hulp zou komen. Maar de angst was gezaaid en teisterde hem zodanig, dat hij vanaf heel jonge leeftijd ernaar verlangde monnik te worden, omdat hij daarmee zeker dacht te zijn aan de 'hel' te kunnen ontsnappen. Op vijftienjarige leeftijd kreeg hij toestemming van zijn ouders. Hakuin was een hartstochtelijk man die jarenlang gedisciplineerd de zen praktijk beoefende. Hij maakte tijden door met gevoelens van grote mislukking, maar hij ging uiteindelijk door toeval (?) altijd weer door. Hij had maar één doel in zijn leven: de verlichting bereiken. "Ik sliep dag noch nacht; vergat te eten en te rusten.[...]"¹ Gedurende de weg die hij ging had hij tijden gekend van een enorme ingenomenheid en gesnoef over zijn diverse verlichtingservaringen. Maar hij ging ook weer enorm op zijn 'bek', kroop letterlijk door het stof en vervolgde het pad door in de leer te blijven bij zijn laatste leermeester Shoju. Het was voor hem alles of niets. Hakuin blies in zijn latere leven een frisse wind door de ingeslapen zenpraktijk en wordt wel de Patriarch van de heropleving van Zen genoemd.

Zazen Wasan kun je zien als een aanmoediging aan ons allen om wakker te zijn, te beseffen dat alles er is, dat er niets ontbreekt. Hakuin spoort ons aan altijd door te gaan met de beoefening, niet te verzaken.

Suggestie voor zazen: Lees de tekst van de Ode aan Zazen meerdere malen door.

Neem de regels die je aanspreken en ga ermee zitten. Laat de regels op je inwerken en doorwerken. Laat het zijn/haar werk doen...zoals het vanzelf gaat...denk het niet-denken...

Ode aan Zazen² (Zazen Wasan van Hakuin (1685-1768))

Alle levende wezens zijn van nature Boeddha's.

Zoals ijs van nature water is,

¹ Hakuin on Kensho, The four ways of knowing. Albert Low, 2006

² Bij deze vertaling maakte ik gebruik van vertalingen van Shibayama, Robert Aitken en Ton Lathouwers. De tekst ben ik zoveel mogelijk trouw gebleven; hier en daar heb ik enige 'dichterlijke' vrijheid genomen. <https://villagezendo.org/practice/suggested-readings/zazen-wasan/>

en er zonder water geen ijs is;
zo zijn er geen Boeddha's zonder levende wezens.

Niet wetende hoe nabij de Waarheid is,
zoeken mensen die buiten zichzelf. Wat erg!
Het is als degenen die het uitschreeuwen van dorst,
terwijl ze in het water liggen.
Het is als een kind van rijke ouders,
dat verdwaald is onder arme mensen.

Waarom raken levende wezens de weg kwijt en
dwalen ze door de zes werelden?
Dwalen ze van schaduw naar schaduw, verstrikt in onwetendheid?
Hoe kunnen ze ooit bevrijd raken van de cyclus van geboorte en dood?

Voor Zazen, zoals onderwezen in het Mahayana, is geen
lofzang toereikend om haar verdiensten te beschrijven,
de Zes Paramita's, te beginnen met Geven (dana),
met aandacht de Voorschriften naleven, andere deugden beoefenen,
zoals Nembutsu, berouw, verzoening en vele andere....
ze zijn allen terug te voeren tot Zazen.

Zelfs de verdienste van een enkele keer zitten in Zazen,
wist de ontelbare misstappen uit die zijn begaan in het verleden.
Waar zijn de kronkelige paden gebleven om ons te misleiden?
Het Zuivere Land is nooit ver weg.

Degenen die, al is het maar even en in volle overgave,
luisteren naar deze Waarheid,
deze bezingen en deemoedig opvolgen,
worden bedolven onder ontelbare verdiensten.

En.....als je met je ogen naar binnen draait en
getuigt van de waarheid van je Ware-natuur-
in de betekenis van: Ware-natuur is niet-natuur-
dan ga je voorbij aan elk vertoog.

De poortloze poort staat wagenwijd open, oorzaak en gevolg zijn één;
de rivier stroomt recht voor ons uit, geen twee, geen drie.
Jouw vorm is de vorm van niet-vorm,
jouw komen en gaan is daar waar je bent;
jouw gedachten zijn het denken van niet-denken,
jouw zingen en dansen, niets anders dan muziek die opklinkt uit de Dharma.

Vrij en zonder grenzen strekt de hemel zich uit in samadhi!
Verfrissend en Helder, de volle maan van de Viervoudige Wijsheid!

Zeg me, nu en onmiddellijk: wat is het dat ontbreekt?
Nirvana ontvouwt zich hier onder je eigen ogen,
waar jij nu staat, daar bevindt zich het Zuivere Land.
Jij, ja jij, Boeddhalichaam.

Perspectief van Zazen Wasan

Toen ik *Zazen Wasan* een paar jaar geleden aantrof in een prachtig boekje³ met essays uit 1972 van Shibayama, abt van het Nanzenji klooster in Kyoto, was ik er direct door gegrepen. Door de tekst zelf maar ook door het feit dat de tekst was geschreven voor gewone Japanners. Door *Ode aan Zazen* in de Japanse taal te schrijven, liet Hakuin zijn genegenheid blijken voor de gewone Japanners. Het schrijven van religieuze teksten in het Japans was zeer ongebruikelijk in die tijd, want van oudsher werden die teksten in het Chinees geschreven, zoals dat in het westen ook gebruikelijk was om Latijn voor religieuze- en literaire teksten te bezigen. Oost en west hadden hierin gemeen dat deze teksten daardoor alleen voor de elite beschikbaar was.

Hakuin sloot dus ook gewone Japanners in zijn onderricht in⁴. Hij staat bekend als groot hervormer binnen de Lin-Chi traditie (Rin-zai in het Japans) in een kritieke periode waarin de geest van Zen was verworden tot een dun oppervlakkig cultureel vernislaagje. De kernwaarden van zen, gebaseerd op zentraining en de directe innerlijke ervaring waren vervaagd.⁵ Hakuin heeft er alles aan gedaan om de ware Zen-spirit nieuw leven in te blazen. Hij benadrukte het cruciale belang van eenheidservaring(en) door beoefening van de ware zenpraktijk, waarvan koanstudie een vitaal onderdeel is. Beroemd is de koan van hem: “Wat is het geluid van één klappende hand?”

Zazen Wasan in drie regels

De tekst van Zazen Wasan telt 44 regels, waarvan drie regels, de 1^{ste}, 30^{ste} en laatste regel, de kern van de Ode uitmaken, waaromheen volgens Shibayama de gehele tekst draait en hij vat de *Ode aan Zazen* als volgt samen:

1. De inleidende zin: ‘Alle levende wezens zijn van nature Boeddha’s.’
Zen is gebaseerd op ieders ingeboren ware aard.
2. Middenzin: ‘Getuigt van de waarheid van je Ware-natuur.’
Onze ware aard komt als vanzelf tevoorschijn door de beoefening van Zazen, de dagelijkse training van onze geest en ons lichaam.
3. Concluderende zin: ‘Jij, ja jij, Boeddhalichaam.’
Als je zazen beoefent “leef je het zen-leven van niet-doen”. Verwezenlijk je je boeddhanatuur en word je wie je ten diepste bent.

Zen is ten diepste religieus

De tekst van Zazen Wasan gaat over de zenpraktijk, maar is niet bedoeld om ‘het zitten’ zelf te propageren of uitleg te geven over de betekenis van zen. De *Ode aan Zen* raakt diepere lagen en staat, zoals Shibayama het uitlegt, los van welke zen-traditie ook, want zen is meer dan dat. Dogen schreef hier al in de 12^{de} eeuw over en waarschuwde voor de valkuil om de betekenis van zen te beperken tot een

³ A flower does not talk. 1972, Shibayama

⁴ Ikkyu een zenmeester uit de 12^{de}-13^{de} eeuw stond bekend om zijn omgang met gewone mensen. Een bekende dichtregel van hem: Als je me wilt vinden... Zoek me in bordelen, café's of de vismarkt.

⁵ De vier kernwaarden van zen toegeschreven aan Bodhidharma: * overdracht van hart tot hart (i shin dai shin) * buiten de geschriften en taal om, * wijst rechtstreeks naar de hartgeest * er is niet iets te bereiken: onze ware natuur is boeddhanatuur!

school of traditie: "Iedereen die zen als een Sekte of Boeddhistische School opvat en het een Zen-shu, of Zenschool noemt, is een duivel". Met zijn stelling wilde Dogen de absolute en universele aard van zen benadrukken.

Ik formuleer het hier wat minder bruusk, maar waar het op neerkomt is dat 'Zen' veel groter of meer is dan het uitsluitend te zien als een traditie of, nog kleiner, als het domein van de eigen inspanningen. In onze westerse samenleving loop je de kans de werkelijke diepgang van zen mis te lopen als je niet oplet, maar, getuige Dogen en Hakuin na hem, is er blijkbaar altijd zorg geweest op dit punt! In onze tijd is dit niet anders. Hakuin heeft er in elk geval alles aan gedaan om Zen nieuw leven in te blazen door een authentieke zenpraktijk voor te leven en uit te dragen. *Zazen Wasan* is hiervan een voorbeeld.

De geest van ch'an, zen is ongebonden en laat zich dus niet temmen, is onverwoestbaar en daarmee bedoel ik, dat er naast de eigen kracht tegelijk een ander-kracht in ons werkzaam is, die ons toe kan vallen door te zitten in zazen, te 'wachten en waken'. Door te zitten met groot vertrouwen, grote twijfel en met grote inzet, stellen we ons open voor de werking van die ander-kracht. Zen is zo ten diepste religieus. Zen: "brengt vrede in de levens van mensen overal op de wereld", zegt Shibayama (1972, 81). Ik kan dit alleen maar beamen als ik alleen al zie wat een uur meditatie bij mannen in de **Penitentiaire Inrichting** wekelijks doet. Het is niet alleen een oosterse wijsheid, maar elke religie en cultuur zou gebruik kunnen maken van de universele spirituele waarde van zen. Dat biedt een grote reikwijdte én geeft een enorme ruimte en vrijheid, ook voor wie zich niet boeddhist noemt.

Er zijn weliswaar specifieke 'zen-scholen', maar dat is in dit verband een predicaat, een buitenkant. Waar het om gaat is dat Zen inherente, universele kenmerken kent, die tegelijk iedere religie overstijgend zijn. In het laatste kwartaal van de vorige eeuw werd dit beleden door illustere voorgangers, waaronder Pater Lasalle J.S. en trappisten als Elisabeth Dinnissen en Thomas Merton. Kloosterlingen van oost en west bezochten elkaar om de schatten met elkaar te delen. Westerse kloosterlingen zijn echte pioniers geweest en vonden in het oosten zazen én hervonden er de diepe betekenis van zen in combinatie met de contemplatieve christelijke traditie. Over deze grenzen-overstijgende Zen gaat de *Ode aan Zazen*.

Dagelijks zitten in Zazen, 'hoe wonderbaarlijk en ontzagwekkend: ik kook water....drink mijn thee...'